

КОНТИНУИТЕТ И РЕЗУЛТАТИ

Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа у 2018. години; преглед активности

Дјеловање сваке службе заштите културног и природног наслеђа, шта год обухватало и како год се описивало, у основи је истраживање, заштита, конзервација и презентација. Сваки тај појам садржи низ активности, мањег или већег степена сложености, које се, најчешће, обављају континуирано, пошто свако заштићено добро (обично) захтијева редовно праћење стања, ревидирање и допуну истраживачких поступака, спровођење мјера (техничке) заштите, стручни надзор, итд. Међутим, када је ријеч о Републичком заводу за заштиту културно-историјског и природног наслеђа, поред тога што је једина служба заштите у Републици Српској надлежна за непокретна културна добра и заштиту природних добара, Завод је и једина таква институција у систему државне управе Републике Српске. То је неизбјежни додатни терет одговорности, који, за основну дјелатност заштите, често чини недостатним расположиве кадровске и финансијске ресурсе. Осим тога, одлукама, политикама и другим актима потребно је пажљиво балансирати између различитих сфера дјеловања, јер се друштвени и државни, као ни научни, или стручни интереси не морају поклапати.

Да би се успјешније могло одговорити на такве и друге захтјеве у области заштите, а и с циљем отклањања извјесних ранијих пропуста, забуна и недоречености, Завод константно покушава начинити помак у правцу уређења стања, јаснијег дефинисања надлежности и поступака, поједностављења процедура, веће транспарентности и укључености локалних заједница и шире јавности уопште у послове заштите. Основа за тај помак је промјена постојећих законских и подзаконских аката, као и доношење нових, али то, на крају, не зависи од Завода, иако су његови представници, по позиву, учествовали у раду међуресорних радних група и комисија, које су се бавиле тим питањима, као и у раду међународних тијела (уколико су тамо именовани), настојећи да стручним доприносом унаприједе област заштите.

Током године, из Завода су упућивани извјештаји, информације и други дописи Министарству просвјете и културе Републике Српске, Министарству за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске, Министарству цивилних послова Босне и Херцеговине, Комисији за сарадању са UNESCO-ом и многим другим институцијама, тијелима и организацијама. Завод је, такође, радио и на презентовању и популаризацији насле-

ђа, као и на повезивању са стручњацима и научницима из различитих области, како би се стручној и широј јавности скренула пажња на одређене теме и покренула стручна расправа, која би требала да доведе до разјашњења важних појмова и појава у области заштите, али и шире, те стручног консензуса, како би се одредили правци дјеловања у будућности. У том смислу, издаја се Округли сто на тему „Култура памћења и однос према историјским споменицима“ који је организован у сарадњи са Друштвом чланова Матице српске у Републици Српској, у оквиру обиљежавања Дана европске баштине. Том приликом, домаћи и регионални стручњаци и научници из различитих области хуманистичких наука су, кроз квалитетне презентације и дискусију, дали значајне увиде у многе аспекте тога појма.

Као и протеклих година, дјелујући у оквиру својих законских надлежности, Завод је урадио значајне послове. Број предмета је у константном порасту, па их је у 2018. години ријешено преко 800: стручних мишљења, сагласности на пројектну документацију, разних дописа, програмских елемената и смјерница, информација о културним и природним добрима, сагласности на изведене радове, дозвола за истраживања, дозвола за извоз умјетничких дјела, извјештаја о утрошку финансијских средстава, итд. Када је ријеч о предметима, треба имати у виду да већина, прије рјешавања, захтијева вишедневни ангажман, од прегледа постојеће документације и других истраживачких радова, до изласка на терен, појединачно или у тиму, у којем сваки члан сагледава ситуацију из угла своје стручне области. Тек након тога, уз додатна усаглашавања, слиједи рјешавање.

У области заштите непокретних културних добара, посебно се издвајају активности у вези са добрима која су уписана на Листу свјетског наслеђа. У Републици Српској су то Мост Мехмед-паше Соколовића и девет некропола са стећцима. У вези с тим, рађен је конзерваторски надзор над радовима на рестаурацији моста и годишњи извјештаји Центру за свјетску баштину. Представница Завода, која је и focal point за свјетску баштину из Републике Српске, такође је члан радних тијела, комисија и одбора основаних за потребе заштите и очувања добара на Листи свјетског наслеђа, те је редовно учествовала у њиховом раду.

Техничка заштита, односно различите интервенције на непокретним културним добрима, је веома важан, али и атрактиван сегмент заштите. Такође и веома скуп, па Завод најчешће свој допринос даје путем стручног рада, као што је: пројектовање, конзерваторско-рестаураторски и сликарски радови и стручни надзор. Током 2018. године, израђена је пројектна документација за обнову цркве у Лугу (Требиње) и цркве у Срђевићима (Гацко), снимак постојећег стања археолошких остатака у порти Цркве Св. Георгија у Сопотници (Ново Горажде), те пројекат сликарско-конзерваторско-рестаураторских радова на фрескама у Спомен-кући „Битке на Сутјесци“ на Тјентишту (Фоча). И овом приликом је потребно нагласити да изради пројектне

документације увијек претходе вишемјесечни, понекад и вишегодишњи, опсежни истраживачки радови. Тако су својевремено, приликом израде пројектне документације за обнову неких значајних јавних или сакралних објеката, стручњаци Завода истраживали архиве земаља у региону, проналазили и контактирали приватна лица или установе на разним странама, за које су имали информацију да би могли да располажу са релевантним подацима или документацијом за предметне објекте.

Рађени су, у 2018. години, конзерваторско-рестаураторски радови на обнови Спомен-костурнице посвећене краљу Петру I Ослободиоцу и погинулим борцима Првог свјетског рата у Штрпцима (Рудо), као и сликарско-конзерваторско-рестаураторски радови на фрескама у Спомен-кући „Битке на Сутјесци“ на Тјентишту.

Конзерваторски надзор спровођен је над радовима приликом конструктивне санације и рестаурације Спомен-костурнице у Штрпцима, рестаурације фасада зграде Народног позоришта у Бањалуци, рестаурације фасада зграде Банског двора у Бањалуци, обнове зграде Основног суда у Фочи и обнове Цркве Пресвете Богородице у Јајцу.

Стручњаци Завода раде и послове археолошких истраживања, ископавања и надзора, а дају и одобрења за те послове другим институцијама, које задовољавају законом прописане услове. У 2018. години рекогносцирани су археолошки локалитети на подручју општина Дервента, Станари, Модрича и Вукосавље, а стручни надзор је спровођен над археолошким ископавањима локалитета *Municipium Malvesiatium* у Скланима.

Од других, важнијих активности, стручњаци Завода су, у протеклој години, радили припрему документације за евиденцију добара у претходној заштити и елаборате за проглашење културних добара од великог значаја: некропола стећака Радовац, општина Берковићи и остаци средњовјековне цркве на локалитету Омеђине у Жудојевићима, општина Билећа. Такође, учествовали су у раду међународних комисија, на конференцијама, радионицама и семинарима, као што су: Симпозијум о историјским мостовима у Анкари (Турска), засједање Комитета за свјетску баштину у Манами (Бахреин), конференција о византијским споменицима и свјетском наслеђу у Солуну (Грчка), радионица о борби против илегалне трговине културним добрима у Сарајеву, итд.

Одјељење за заштиту природног наслеђа као унутрашња организациона јединица Завода надлежно је за послове у области природног наслеђа. Завод је, уз Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију, један од најважнијих субјеката заштите природе Републике Српске, који у оквиру својих надлежности обезбјеђује заштиту и очување природе, на основу Закона о заштити природе.

Један од најважнијих али и најјаснијих показатеља заштите природе неке административне јединице је број заштићених подручја и процентуални уд-

ио тих подручја у њеној територији. Потребно је нагласити да је област заштите природе у БиХ организована на ентитетском нивоу (Република Српска и Федерација БиХ), те за Дистрикт Брчко. У Републици Српској површина под заштитом износи око 32 000 хектара што је процентуални удио од 1,3 одсто територије Републике Српске. Заштићена су 23 подручја: 2 резервата природе (категорија Ia), 3 национална парка (категорија II), 12 споменика природе (категорија III), једно заштићено станиште (категорија IV), два парка природе (категорија V) и три подручја са одрживим коришћењем природних ресурса (категорија VI). Све категорије заштићених подручја су дефинисане на основу Закона о заштити природе и усклађене су са класификацијом Међународне уније за заштиту природе (IUCN). Република Српска већ неколико година доставља методолошки усклађене податке о заштићеним подручјима Републичком заводу за статистику, али и Свјетској бази података о заштићеним подручјима (WCMC), што је значајно постигнуће.

Како је број заштићених подручја још увијек мали, окосницу рада Одјелјења за заштиту природног наслеђа чине послови на заштити нових подручја и повећању процента заштићене територије. Током 2018. године заштићена су четири нова подручја: Заштићено станиште *Громизељ*, Парк природе *Уна*, Парк природе *Цицел* и Парк шума *Јелића брдо*. Законом о заштити природе прецизно су прописане све радње и процедуре које је потребно спровести да би неко подручје постало заштићено. Поједностављено, то значи прикупљање документације о подручју које се истражује, теренско истраживање, рад на студији заштите, достављање студије надлежном Министарству за просторно уређење, грађевинарство и екологију, те координисан рад у процесу израде акта о заштити, примједбама и јавном увиду.

Теренска истраживања су, дакле, основа за прикупљање података потребних за израду студије заштите. Током 2018. године започет је рад на подручју планине Орјен, која захвата југоисточне дијелове Града Требиња. Према прелиминарним границама, подручје је велико (око 16 500 хектара) и због тога се истраживања обично врше дуже од једне године, током свих вегетационих периода. Подручје обилује мноштвом специфичних вриједности и, како би било обрађено потпуно и у складу са стручним нормативима, Завод по потреби ангажује експерте из одређених области биодиверзитета или геодиверзитета за које нема сопствени кадар. Теренски рад и даље активности у поступку заштите подручја Орјена настављају се у 2019. години.

Протекле године обављена су и теренска истраживања подручја доњег тока ријеке Уне, на подручјима општина Крупа на Уни, Нови Град, Костајница и Козарска Дубица. Подаци са тих истраживања коришћени су за потребе израде стручног мишљења, на основу којег је проглашен Парк природе „Уна“ по претходној заштити. Појам претходне заштите дефинисан је Законом о заштити природе и односи се на подручја за која постоји опасност да ће бити нарушена или уништена уколико се не предузму мјере заштите. Тиме

се, просто речено, скраћује вријеме поступка заштите и омогућује брзо дјеловање. Ипак, претходна заштита може трајати максимално двије године и у том периоду потребно је спровести потпуну процедуру за заштиту подручја, што подразумијева и израду студије заштите. У супротном, подручје губи статус „заштићеног“. Због тога Завод у наредном периоду наставља са активностима, чији је циљ трајна заштита Парка природе „Уна“. Један од разлога покретања процедуре претходне заштите овог подручја јесте планирано формирање одлагалишта нуклеарног отпада на локацији Трговска Гора у Хрватској, које се налази у пограничном подручју према Републици Српској и Босни и Херцеговини. Иако захвата територију чак четири општине у Републици Српској, Парк природе „Уна“ није толико велик (2 863 хектара), јер прати само ужи појас ријеке и њене долине.

Након што се заврше теренска истраживања, прикупе подаци и литература која се односи на подручја истраживања, приступа се изради студија заштите, којима се утврђују основне вриједности подручја, мјере и зоне заштите и начин управљања тим подручјима. Прецизно је прописано шта свака студија треба да садржи, са јасно утврђеним принципима на основу којих се врши вредновање подручја. По завршетку, студија се доставља на мишљење надлежним министарствима и ресорима у Влади Републике Српске (екологија, шумарство, водопривреда, пољопривреда и други), а могућност изношења примједби имају све научне и стручне институције, укључујући и универзитете. Имајући у виду наведено, намеће се закључак да је студија заштите најзначајнији стручни документ који израђује Одјељење за заштиту природног наслеђа. Завод је укључен и у процес израде приједлога акта о заштити и јавни увид, који води надлежно Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију. Након што се заузме став о примједбама и сугестијама, израђује се финална верзија студије заштите и акта о заштити, која се упућује надлежном органу на проглашење – Влади Републике Српске, Народној скупштини РС или скупштини јединице локалне самоуправе, у зависности од категорије заштићеног подручја.

Студија заштите током 2018. године рађена је за подручје Тишине, које је предложено за заштиту у категорији „заштићено станиште“. Ради се о једном од посљедњих природних барско-мочварних станишта у Републици Српској, које се налази на територији општине Шамац, у Посавини. Оваква станишта су због своје ријеткости и угрожености приоритетна за заштиту. У прилог посвећености Завода овим циљевима иде и заштита још једног таквог станишта – подручја Громижељ, које се налази у Семберији, на територији Бијељине. За то подручје су у 2018. години вршене финалне активности које се односе на достављање стручне основе надлежним институцијама, процес јавног увида, примједби, односно усаглашавање и израду завршне верзије. Резултат тога је акт о проглашењу Заштићеног станишта „Громижељ“ који је донијела Влада РС на приједлог Министарства за просторно уређење, грађевинарство и екологију.

На усаглашавању студије заштите рађено је и за подручје Цицелја које је проглашено у категорији „парк природе“. То заштићено подручје на око 330 хектара налази се у непосредном окружењу центра Чајнича. Интересантно је напоменути да је иницијатива за заштиту подручја потекла од локалног еко-удружења, чиме је показан значај законске одредбе по којој иницијативу за заштиту неког подручја може поднијети сваки „субјект заштите природе“, а то су Влада, министарство, Завод, научне и стручне установе, универзитети, као и грађанин, групе грађана и њихова удружења. Еко-удружење из Чајнича је током претходних година организовало научно-истраживачке експедиције, које су прикупиле доста података потребних за израду студије заштите.

Једна од одредби из Закона о заштити природе, која омогућава локалним заједницама заштиту подручја, јесте могућност да за израду студију заштите, поред Завода, могу бити ангажовани домаћи и међународни експерти и стручне организације. То је посебно значајно због чињенице да Завод, због ограничених кадровских капацитета, често није у могућности да преузме активности на изради студије за пуно подручја. Квалитет и поштивање стандарда приликом израде стручне основе осигурани су стручним мишљењем, које Завод даје на приједлог документа, у случајевима када није носилац израде студије заштите. Овим законским рјешењима омогућено је заинтересованим локалним заједницама активно учешће у процесу заштите подручја и у великој мјери самосталне активности. Скупштина општине Лакташи 2016. године поднијела је иницијативу за заштиту Парк шуме „Јелића брдо“ и Одлуку о приступању изради Студије за заштиту тог подручја. На основу те Одлуке проведен је поступак избора носиоца израде Студије на којем је изабран Институт за урбанизам, грађевинарство и екологију Републике Српске. Институт је израдио Студију на основу које је Скупштина општине Лакташи 2018. године донијела Акт о проглашењу заштићеног подручја Парк шума „Јелића брдо“. Ријеч је о шумском комплексу на хектара хектара у самом центру Лакташа.

Значајан и популаран аспект заштите природе, поготово када се узму у обзир данашње модерне технологије, јесте успостављање Информационог система заштите природе Републике Српске. Информациони систем чине информације о природном (биолошком и геолошком) наслеђу у форми база података, апликативних рјешења и WEB сервиса, а намијењен је за прикупљање, чување, одржавање и дијелење података. Портал Информационог система налази се на интернет адреси <http://e-priroda.rs.ba/>. Средства и техничка израда портала обезбијеђена су кроз пројекат Отвореног регионалног фонда за Југоисточну Европу – Биодиверзитет (ORF–BD), финансираног од стране њемачког Савезног министарства за економску сарадњу и развој (BMZ), у имплементацији Њемачке агенције за међународну сарадњу (GIZ). Успостављање Информационог система је први корак и потребан је

стални рад на његовом попуњавању и одржавању. За квалитетно обављање ових задатака потребно је кадровско јачање стручњацима из области информатике али и обуке постојећег стручног тима Завода. Све то изискује велика финансијска средства која морају да буду планирана сваке године због текућег одржавања система. Током претходног периода урађено је много припремних радова, који подразумевају идентификацију и сортирање извора података, креирање методологије за унос те сам унос података из студија заштите и других докумената које је израдио Завод.

Завод, у сарадњи са Министарством за просторно уређење, грађевинарство и екологију, активно учествује у припреми подзаконских аката који су незаобилазни дио у систему заштите природе, а чије доношење је прописано Законом о заштити природе. Најзначајнија у протеклом периоду је Уредба о строго заштићеним и заштићеним дивљим врстама. Потребно је нагласити да је иницијативу за израду тог акта поднио стручни тим Завода, показавши тако професионализам и у времену недостатка финансијских средстава. Наиме, остварена је сарадња на волонтерској основи са експертима са универзитета и невладиних организација који су доставили значајне и вриједне податке потребне за успостављање ове Уредбе. Приједлог Уредбе достављен је надлежном Министарству крајем 2018. године и током ове године настављају се даље активности, које се тичу јавног увида и усаглашавања и коначно – њеног усвајања.

Стручњаци Одјељења за заштиту природног наслеђа укључени су у многе регионалне и међународне активности, које обухватају и радионице, семинаре и конференције. Међу најзначајнијим су радионица за имплементацију Конвенције о европским предјелима у Тропеи (Италија), радионица о стању имплементације ове Конвенције у БиХ (Требиње), конференција „Паркови и природа за људе“ Свјетског фонда за заштиту природе (WWF) у Бечићима (Црна Гора), радионице о очувању биолошке разноврсности Програма Уједињених нација за животну средину у БиХ (UNEP) у Хаџићима и Сарајеву, радионица о заштити слива ријеке Саве у организацији EURO-NATUR-а у Новом Саду (Србија), те радионице у организацији ORF GIZ у оквиру пројекта „Отворени регионални фонд за Југоисточну Европу“ које су одржане у Подгорици, Бечићима и Колашину (Црна Гора), Новом Саду (Србија) и Скопљу (Македонија).

х х х

Представници Завода учествују и на радионицама и обукама из домена унапређења управе, борбе против корупције, финансијског пословања и сл.

Табела – Заштићена подручја Републике Српске

Категорија и назив	IUCN категорија	Површина (ha)	Јединица локалне самоуправе
Строги резерват природе <i>Прашума Јањ</i>	Ia	295,00	Шипово
Строги резерват природе <i>Прашума Лом</i>	Ia	297,82	Петровац, И. Дрвар
Национални парк <i>Сутјеска</i>	II	16.052,34	Фоча, Гацко, Калиновик
Национални парк <i>Козара</i>	II	3.907,54	Приједор, Градишка, Козарска Дубица
Национални парк <i>Дрина</i>	II	6.315,32	Сребреница
Споменик природе <i>Пећина Љубачево</i>	III	45,45	Бањалука
Споменик природе <i>Пећина Орловача</i>	III	27,01	Пале
Споменик природе <i>Жута буква</i>	III	0,50	Котор Варош
Споменик природе <i>Пећина Растуша</i>	III	11,39	Теслић
Споменик природе <i>Јама Ледана</i>	III	28,26	Рибник
Споменик природе <i>Ваганска пећина</i>	III	12,00	Шипово
Споменик природе <i>Пећина Ђатло</i>	III	43,42	Билећа, Гацко
Споменик природе <i>Павлова пећина</i>	III	13,40	Требиње
Споменик природе <i>Гирска пећина</i>	III	25,37	Соколац
Споменик природе <i>Пећина под липом</i>	III	6,10	Соколац
Споменик природе <i>Пећина Ледењача</i>	III	7,40	Фоча
Споменик природе <i>Велика пећина</i>	III	820,92	Билећа
Заштићено станиште <i>Громижељ</i>	IV	831,30	Бијељина
Парк природе <i>Уна</i>	V	2.863,75	Крупа на Уни, Нови Град, Костајница, Козарска Дубица
Парк природе <i>Цицел</i>	V	330,76	Чајниче
Споменик парковске архитектуре <i>Универзитетски град</i>	VI	27,38	Бањалука
Парк шума <i>Слатина</i>	VI	35,73	Лакташи
Парк шума <i>Јелића брдо</i>	VI	2,96	Лакташи

Графикон – Број заштићених подручја природе од 2007. до 2018. године

Дакле, у 2018. као и протеклих година, Завод је настојао да предано и савјесно обавља све послове из своје надлежности, у опсегу могућег у задатим околностима. Поред наведених питања око промјене законског оквира дјеловања, важна питања су и: финансирање – колико год да је стање у том погледу боље него коју годину раније, потребно је да се повећају финансијска средства за пројектне активности, нарочито за послове интервенција и хитних интервенција на заштићеним добрима; могућност даљег кадровског попуњавања и оспособљавања – за квалитетно обављање стручних послова неопходно је праћење нових тенденција и приступа у заштити, као и заступљеност стручњака из свих, за заштиту, релевантних области, а у данашње вријеме, посебно и из области информационих технологија; стварање услова за формирање адекватног документационог центра, усклађеног са захтјевима струке и савременим технолошким стандардима, итд. То су области без којих нема могућности да заштита наслеђа добро функционише, као ни могућности за суштинско извршавање обавеза, које су Босна и Херцеговина и Република Српска, усвајањем међународних конвенција и других докумената, већ преузеле.

**Сњежана Глигорић
Горан Панић**